

BEGRAAFPLAATSEN IN EUROPA

THEMA 28 - NATUURLIJKE MUMMIES IN KERKEN EN CRYPTEN

MUMMIES

Het woord mummie is afgeleid van het Arabische moemmiya, wat asfalt betekent. Egyptische mummies werden bedekt met donkere harsen. De Arabieren die Egypte in de zevende eeuw binnenvielen dachten dat het asfalt was en noemden de lijken moemmiya. De bekendste mummies zijn de Egyptische mummies, maar er zijn overal ter wereld lichamen gevonden, die hetzij op kunstmatige het-

zij op natuurlijke wijze waren gemummificeerd.

Kunstmatige mummificatie is het conserveren van het dode lichaam door middel van conserveringsmiddelen en -technieken. Natuurlijke mummificatie ontstaat door de inwerking van kou, van droogte, van zuren in een moeras, door afsluiting van zuurstof of door bijzondere microklimatologische omstandigheden rond het lichaam.

Wieuwerd - mummiekelder

KUNSTMATIGE EN NATUURLIJKE MUMMIFICATIE

Van beide soorten, kunstmatige en natuurlijke mummificatie, zijn veel voorbeelden bekend.

Egyptische mummies zijn in musea te zien, zoals in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Jeremy Bentham (1748-1832) liet instructies na om van hem een *auto-icon* te maken en hij zit nog steeds als lijk in de kast in het *University College London* in Londen. Sinds 1925 ligt het gebalsemde lichaam van Lenin (1870-1924) tentoongesteld in een mausoleum op het Rode Plein in Moskou. Speciaal de Kapucijnen leken een patent op conservering en mummificatie te hebben, getuige de 146 geconserveerde Habsburgers in de Kaisergruft van de Kapuzinerkirche in Wenen, de uitstalling van mummies onder de kapucijnerkerk Santa Maria della Concezióne in Rome en vooral de 6000 mummies in de Catacombe dei Cappucini in Palermo.

De beroemdste ijsmummie is Ötzi, die na 5300 jaar uit de gletscher in het Ötztal tevoorschijn kwam. Veenlijken hebben ook altijd tot de verbeelding gesproken, zoals de Tollundman in Silkeborg (1950), het meisje van Yde in Assen (1897) en de Lindowman (1984) bij Manchester.

Een apart verhaal zijn de vele mummies, die onder kerken en in crypten zijn aangetroffen. Toen er nog in kerken werd begraven, d.w.z. onder de kerk, waren de klimatologische omstandigheden daar vaak zo gunstig dat er spontaan mummificatie plaatsvond: zeer droge lucht, een luchtstroom en geringe temperatuurswisselingen.

Londen - Jeremy Bentham

Moskou - Lenin

Wenen - Kaisergruft

ENKELE VOORBEELDEN VAN NATUURLIJKE MUMMIES

Nederland - Wieuwerd

In de Nederlands Hervormde kerk van Wieuwerd in Friesland, ooit gewijd aan St. Nicolaas, bevindt zich een grafkelder uit de 17de eeuw. Het merkwaardige fenomeen heeft zich hier voorgedaan dat de lichamen in deze kelder zijn gemummificeerd, zonder dat ze speciaal behandeld of gebalsemd zijn. Van de oorspronkelijke elf mummies zijn er nu nog vier over, de overige zijn geofferd aan wetenschappelijk onderzoek of gestolen door Franse soldaten in de Franse tijd. De mummies werden bij toeval ontdekt door timmerlieden in 1765. Waarschijnlijk waren het leden van het geslacht Walta van het voormalige slot Walta. De oudste mummie van ca. 1625 is gestorven aan een kaakabces, wat gezien de uitdrukking op het gezicht zeer pijnlijk was. De jongste mummie is goudsmid Stellingwerf, gestorven in 1705. Op de vraag wat de oorzaak van de mummificatie op deze plaats was, heeft de wetenschap (nog) geen afdoende antwoord gevonden. De theorieën variëren van een prehistorische offerplaats of bepaalde gassen in de grond tot magnetische velden of een lichte vorm van radioactiviteit. In ieder geval waren de microklimatologische omstandigheden zodanig, dat het lichaam niet tot ontbinding overging, maar langzaam uitdroogde. De weke delen verdroogden, de botten werden broos en de huid werd als perkament. Zo'n mummie weegt nog maar een paar kilo. Duidelijk is wel dat er een open verbinding met de buitenlucht moet blijven, dat de kisten op een bepaalde hoogte van de vloer moeten blijven (ze staan op een gemetselde richel), dat de kisten kieren of gaten moeten hebben en dat de lichamen naakt moeten zijn; anders vindt er ontbinding plaats. Dit alles moet men vroeger geweten hebben. In de grafkelder zijn enkele dode vogels opgehangen om te laten zien dat mummificatie nog steeds plaatsvindt.

Duitsland - Bleikeller in Bremen

Onder de St. Petridom in het centrum van Bremen bevindt zich de *Bleikeller* met een achttal mummies. De *Bleikeller* (loodkelder) was oorspronkelijk de kelder onder de Dom, waar lood lag opgeslagen voor het repareren van de daken. In deze kelder werden in 1693 de mummies ontdekt, in 1823 werden ze naar de naburige kelder overgebracht, maar de naam *Bleikeller* bleef verbonden aan de mummies, ook toen ze in 1984 naar de huidige ruimte werden overgebracht.

Allerlei theorieën zijn geopperd om te verklaren waarom de lijken daar zonder balse-

ming of enige andere bewerking mummificeerden. Kwam het door de salpeter en de nitraatdampen uit de bodem, door de gasontwikkeling onder de Dom, door radiumuitstoot uit een onderaardse bron, door ionisatie en gammastraling of kwam het misschien door de inwerking van het opgeslagen lood? Naar alle waarschijnlijkheid is het antwoord veel simpeler. Het snelle indrogen binnen een jaar kwam omdat de *Bleikeller* gortdroog was, een goede ventilatie had en er geen aasvliegen of motten voorkwamen. Al snel na de ontdekking werd de kelder een gewild doel voor (sensatie)zoekers. De koster gaf een rondleiding, waarbij hij allerlei verhalen uit zijn duim zoog en waarbij de bezoekers 'de uitgedroogde lichamen konden bekijken, betasten en optillen' (programma 1760). Optillen ging gemakkelijk, want de mummies, die er leerachtig zwart uitzien, zijn vederlicht en wegen tussen de 8 en 11 kilo. Dat betasten en optillen is sinds 1965 afgelopen, want de kisten werden vanaf toen afgedekt met een glazen plaat om te voorkomen dat souvenirjagers stukjes van de mummies afbraken, zoals in het verleden wel eens gebeurde. Daarbij is ook het onderlichaam van elke mummie preuts afgedekt met een doek. Wie zijn in de *Bleikeller* bijgezet? Van drie van de acht mummies is met zekerheid hun identiteit bekend, omdat ze pas na de ontdekking van de mummies naar de *Bleikeller* zijn overgebracht. Rond de vijf oorspronkelijke mummies zijn allerlei verhalen ontstaan, een mix van feit, fictie en fantasie, veelal ontsproten aan het brein van de rondleidende koster en daarom ook wel 'kosterlatijn' genoemd. Maar het waren gewone, hoewel waarschijnlijk wel rijke, burgers.

Oostenrijk - Michaelergruft in Wenen

Tegenover de ingang van de Hofburg in Wenen ligt de Michaelerkerche, de hofkerk van de voorgangers van de Habsburgers, het Duitse geslacht van de Babenbergers.

In de kerk ligt naast het noordkoor de ingang naar de Michaelergruft, de crypte onder de kerk. Met de aanleg van de eerste familiekersen werd begonnen in 1560. De verschillende grafkelders hadden tot in de 18de eeuw onderling geen verbinding met elkaar en waren alleen vanuit de kerk bereikbaar. De kisten werden vanuit de kerk in de grafkelder neergelaten, waarna de bodemplaat werd teruggelegd of vervangen door een gedenksteen. Om te voorkomen dat de stank bovengronds ondraaglijk werd, zorgde men voor een voortdurende tochtstroom in de

ondergrondse kelders. In samenhang met de gelijkblijvende temperatuur was het effect daarvan dat de lijken langzaam indroogden en mummificeerden. Bovendien lagen de lichamen in de kist op een bed van houtkrullen, zaagsel en stro, dat het vrijkomende lichaamsvocht opnam. De Michaelergruft werd gesloten op 11 december 1773. Toen in 1924 de Salvatorianen het beheer van de kerk overnamen van de Barnabieten, heerste er in de grafkelders een grote chaos van kisten en stoffelijke overschotten. Zij sorteerden de beenderen uit de vervallen kisten en stapelden ze op in twee grote nissen van het dwarsschip. De behouden kisten werden in het gelid gezet: 221 houten, 33 metalen en 2 stenen kisten.

Men neemt aan dat onder de kerk ongeveer 4000 personen zijn bijgezet. Lang niet alle lichamen zijn gemummificeerd. In de Herrengruft en de Maria-Candiagruft, onder het dwarsschip, werden leden van de hofadel bijgezet. Vooral hier werden goed geconserveerde lichamen gevonden, zoals een dame in een hofkleed van zijde met ruches en een edele met kniebroek en korte mantel. De gelijkblijvende temperatuur en een beetje tocht in dit deel van de crypte hebben tot de mummificatie bijgedragen.

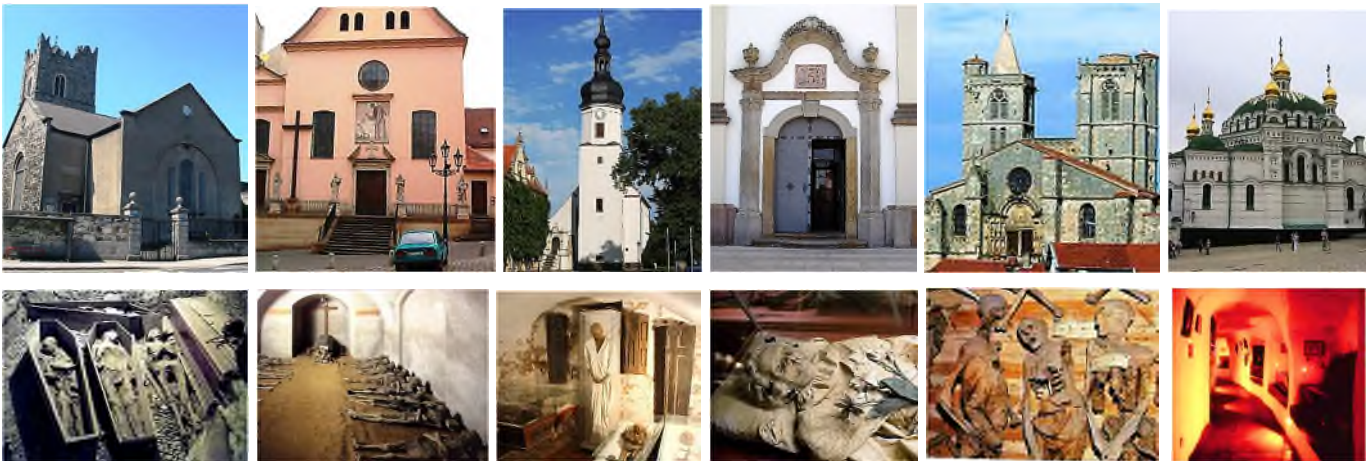
Ierland, Tsjechië, Hongarije en Frankrijk

Er zijn nog een aantal voorbeelden van kerken in andere Europese landen, waar dit verschijnsel van natuurlijke mummificatie zich heeft voorgedaan.

- De St. Michan's Church in **Dublin** is niet alleen befaamd, omdat George Händel er in 1724 zijn *Messiah* voor het eerst op het orgel zou hebben gespeeld, maar vooral vanwege de mummies van overledenen, die honderden jaren geleden in de catacomben waren bijgezet. Bram Stoker zou er inspiratie hebben opgedaan voor zijn roman *Dracula*.

- Naast het kapucijnenklooster -daar heb je de Kapucijnen weer- in **Brno**, Tsjechië liggen in de crypte van de kerk talrijke mummies van monniken en weldoeners van het klooster. Ze mummificeerden hier door de droge lucht en niet door het gebruik van conserveringsmiddelen.
- In 1828 werd in de voormalige kloosterkerk van **Riesa**, gelegen tussen Leipzig en Dresden, de grafkelder onder het altaar geopend. Men trof er 50 kisten aan; in 29 daarvan waren de lichamen gemummificeerd, waarvan de oudste een klein meisje uit 1636 was.
- In 1994 werden maar liefst 265 gemummificeerde lichamen gevonden in de crypte van een Dominicaanse kerk in **Vác**, Hongarije uit de periode 1729-1878. Uniek aan deze vondst is het feit dat elke mummie in een handbeschilderde kist ligt, waarvan geen enkele kist op dezelfde wijze is beschilderd met kruisen, bloemen en vanitassymbolen.
- Bij restauratiewerkzaamheden in de kerk van **Saint-Bonnet-le-Château**, in het Loiregebied, Frankrijk, werden in 1837 in een van de grafkelders 30 mummies uit de 15de/16de eeuw gevonden. De geconserveerde staat van de lichamen werd toegeschreven aan de aanwezigheid van aluin en arseen in de bodem.
- In het Holenklooster (Pechersk Lavra) in **Kiev**, Oekraïne bevinden zich in een ondergronds gangenstelsel met een lengte van ongeveer 30 km kapellen en gebedsruimtes. De gangen dienden ook als begraafplaats voor de monniken, waar ze door de constante (lage) temperatuur mummificeerden en eruitzien als waren ze gisteren begraven.

(info en foto's van internet)

Dublin

Brno

Riesa

Vác

St. Bonnet

Kiev

Ongetwijfeld zullen er in ongeopende grafkelders en crypten van kerken nog veel meer mummies liggen.

EPILOOG: KLONEN

Het fenomeen mummie blijft fascinerend.

Je ziet mensen die al lang dood zijn en toch nog herkenbaar zijn gebleven. Er zijn daarom nog steeds mensen die ook de wens hebben het eigen lichaam voor de eeuwigheid te behouden en die zoeken naar wegen dat te realiseren.

Moderne methoden daarvoor zijn naast het aloude balsemen, cryonisme (invriezen) en plastinatie.

Of zijn deze methoden straks misschien niet meer nodig, omdat we onszelf dan kunnen klonen en zo eeuwig kunnen blijven leven?